

De RoSa-factsheets maken u wegwijs in het gelijke kansenlandschap in Vlaanderen. Telkens wordt er op een bepaald terrein nagegaan wat de situatie is. Zowel bredere thema's als meer specifieke krijgen aandacht, naargelang de relevantie en/of beschikbaarheid van informatie en het voorhanden zijn van cijfermateriaal. Bedoeling is niet zozeer volledigheid te bieden maar wel op een overzichtelijke en toegankelijke manier de positie van de vrouw in Vlaanderen te schetsen. RoSa is sinds 1978 in Vlaanderen hét adres voor informatie en documentatie over gelijke kansen, emancipatie en vrouwenstudies in binnen- en buitenland.

Het basisonderwijs en het secundair onderwijs in Vlaanderen onder de genderloep

1. Het basisonderwijs

1.1 STRUCTUUR VAN HET BASISONDERWIJS

Onder basisonderwijs verstaan we zowel kleuteronderwijs als lager onderwijs. In het kleuteronderwijs zitten kinderen van tweeënhalf tot zes jaar. Het kleuteronderwijs is in Vlaanderen niet verplicht, maar wordt door het grootste deel van die leeftijdsgroep gevolgd. Er zijn drie leergroepen: tweeënhalf tot vier jaar, vier tot vijf en vijf tot zes jaar. Het lager onderwijs valt wel onder de leerplicht en richt zich op kinderen van zes tot twaalf jaar. Het bestaat uit zes leerjaren.

1.2 CIJFERS OVER HET BASISONDERWIJS

Aangezien België een leerplicht tot 18 jaar kent, weerspiegelt de verhouding jongens-meisjes in het onderwijs tot die leeftijd in principe de geslachtsverdeling in die leeftijdscategorieën. Bovendien zijn kleuter- en basisonderwijs (met uitzondering van het buitengewoon onderwijs) voor iedereen hetzelfde. Er kan dan ook over die verdeling weinig gezegd worden. In het middelbaar onderwijs daarentegen kan wel gekozen worden voor verschillende onderwijsrichtingen en loont het de moeite om de verdeling van jongens en meisjes over die verschillende richtingen na te gaan.

Nr. 32 • mrt 2004

Tabel 1

SCHOOLBEVOLKING IN HET VOLTIJDS BASISONDERWIJS PER GESLACHT SCHOOLJAAR 2002-2003

BASISONDERWIJS	Jongens	Meisjes	Totaal
Kleuteronderwijs			
Gewoon	120.410	116.007	236.417
Buitengewoon	1.176	550	1.726
Totaal kleuteronderwijs	121.586	116.557	238.143
Lager onderwijs			
Gewoon	203.591	200.717	404.308
Buitengewoon	16.840	10.061	26.901
Totaal lager onderwijs	220.431	210.778	431.209
TOTAAL BASISONDERWIJS	342.017	327.335	669.352

Bron: Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2003.

2. Het secundair onderwijs

2.1 DE STRUCTUUR VAN HET SECUNDAIR ONDERWIJS

Het secundair onderwijs, eenheidstype genaamd vanwege de vereenvoudiging van vroegere naast mekaar bestaande systemen, bestaat uit drie graden.

De eerste graad omvat twee jaar en is opgevat als een oriëntatiegraad. Het eerste leerjaar B is een leerjaar dat bestemd is voor kinderen die een leerachterstand opgelopen hebben of minder geschikt zijn voor overwegend theoretisch onderwijs. Het eerste leerjaar B kan gezien worden als een soort brugklas tussen lager en secundair onderwijs. Na dat jaar kunnen de leerlingen naar het tweede beroepsvoorbereidend jaar of naar het eerste leerjaar A.

Vanaf de tweede graad kunnen vier verschillende niveaus gekozen worden. Het algemeen secundair onderwijs (ASO) bestaat grotendeels uit theoretische vorming en is een goede voorbereiding op het hoger onderwijs. Het technisch secundair onderwijs (TSO) biedt naast algemene ook technisch-theoretische vakken en praktijklessen. Na het TSO kunnen studenten verder studeren in het hoger onderwijs of hun beroep uitoefenen. Het beroepssecundair onderwijs (BSO) is een praktijkgerichte opleiding waarin jongeren een specifiek beroep leren. Na de derde graad kan nog een facultatief jaar gevolgd worden. Het kunstsecundair onderwijs (KSO) tenslotte combineert algemene vorming met kunstbeoefening. Na de derde graad kan de jongere naar het hoger onderwijs of naar de arbeidsmarkt.

Naast die vormen van voltijds onderwijs is er nog het deeltijds secundair onderwijs. Drie soorten opleidingen vallen hieronder: het deeltijds beroepssecundair onderwijs, het deeltijds secundair zeevisserij onderwijs en de middenstandsopleidingen. Het deeltijds beroepssecundair onderwijs werd opgericht in 1983, na de verlenging van de leerplicht tot de leeftijd van 18 jaar. Werken en leren worden er gecombineerd. De middenstandsopleiding is onderwijs dat door de Centra voor Middenstandsopleidingen wordt gegeven en erkend is door de overheid. Ook hier gaat het om een combinatie van werken en leren.

2.2 CIJFERS OVER HET SECUNDAIR ONDERWIJS

Tabel 2
SCHOOLBEVOLKING IN HET VOLTIJDS SECUNDAIR ONDERWIJS PER GESLACHT SCHOOLJAAR
2002-2003

SECUNDAIR ONDERWIJS	Jongens	Meisjes	Totaal
Anderstalige nieuwkomers	1.018	879	1.897
1ste graad	72.711	68.895	141.606
2de graad			
Algemeen	26.645	32.784	59.429
Technisch	25.689	18.107	43.796
Kunst	830	1.548	2.378
Beroeps	16.221	13.542	29.763
Totaal 2de graad	69.385	65.981	135.366
3de graad			
Algemeen	20.712	27.378	48.090
Technisch	25.369	19.178	44.547
Kunst	965	1.675	2.640
Beroeps	20.446	18.616	39.062
Totaal 3de graad	67.492	66.847	134.339
4de graad	170	1.022	1.192
Modulair ond.	1.340	3.639	4.979
TOTAAL GEWOON SECUNDAIR ONDERWIJS	212.116	207.263	419.379
Buitengewoon secundair onderwijs	10.216	6.186	6.402
TOTAAL VOLT. SEC. OND.	222.332	213.449	435.781

Bron: Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2003.

Tabel 3

DE 1E GRAAD VAN HET SECUNDAIR ONDERWIJS PER STUDIERICHTING EN GESLACHT SCHOOLJAAR 2002-2003

Leerjaar en studierichting	Jongens	Meisjes	Totaal
1e leerjaar			
leerjaar A	31.744	31.133	62.877
leerjaar B	4.864	3.657	8.521
TOTAAL 1E LEERJAAR	36.608	34.790	71.398
2e leerjaar			
Agro- en biotechnieken	333	85	418
Artistieke vorming	151	313	464
Ballet	2	15	17
Bouw- en houttechnieken	758	6	764
Creatie en vormgeving	16	265	281
Grafische technieken	104	34	138
Grieks-Latijn	1.155	1.520	2.675
Handel	2.178	2.932	5.110
Hotel-voeding	283	140	423.0
Industriële wetenschappen	1.747	64	1.811
Latijn	4.641	5.696	10.337
Maritieme vorming	35	-	35
Mechanica-electriciteit	3.741	49	3.790
Moderne wetenschappen	12.074	13.290	25.364
Rudolf Steinerpedagogie	110	110	220
Sociale en technische vorming	862	3.621	4.483
Techniek-wetenschappen	487	421	908
Textiel	6	8	14
Yeshiva	8	23	31
TOTAAL 2E LEERJAAR	28.691	28.592	57.283

Bron: Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2003.

We zien dat meisjes in de meerderheid zijn in het algemeen secundair onderwijs, maar niet in het technisch en beroepsonderwijs. De ondervertegenwoordiging van meisjes in nijverheidstechnische richtingen, die een betere uitgangspositie op de arbeidsmarkt waarborgen, is een oud zeer.

Bij de cijfers van het beroepsvoorbereidend jaar wordt de tweedeling extra zichtbaar (Tabel 3). Richtingen zoals bouw en elektriciteit worden bijna uitsluitend door jongens bevolkt, terwijl dat bij haarzorg en mode net omgekeerd is.

2.3. GENDERGEBONDEN STUDIEKEUZE

Tabel 4

SECUNDAIR ONDERWIJS - EERSTE GRAAD BEROEPSVOORBEREIDEND JAAR SCHOOLJAAR 2002-2003

Beroepenvelden	Jongens	Meisjes	Totaal
Bouw - Decoratie	25	1	26
Bouw - Elektriciteit	11	-	11
Bouw - Hout	397	4	401
Bouw - Metaal	32	1	33
Decoratie - Haarzorg	16	168	184
Decoratie - Hout	75	20	95
Decoratie - Kantoor en verkoop	186	266	452
Decoratie - Metaal	55	3	58
Decoratie - Mode	4	14	18
Decoratie - Verzorging-voeding	43	172	215
Elektriciteit - Hout	178	2	180
Elektriciteit - Kantoor en verkoop	72	13	85
Elektriciteit - Metaal	996	18	1.014
Elektriciteit - Verzorging-voeding	9	22	31
Haarzorg - Kantoor en verkoop	14	158	172
Haarzorg - Mode	3	72	75
Haarzorg - Verzorging-voeding	48	743	791
Hotel-bakkerij-slagerij	485	163	648
Hout - Kantoor en verkoop	15	3	18
Hout - Metaal	1.095	32	1.127
Hout - Verzorging-voeding	10	15	25
Kantoor en verkoop - Metaal	23	-	23
Kantoor en verkoop - Mode	43	253	296
Kantoor en verkoop - Verzorging-voeding	768	1.966	2.734
Land- en tuinbouw	273	58	331
Metaal - Rijn- en binnenvaart	13	2	15
Metaal - Textiel	26	1	27
Metaal - Verzorging-voeding	4	3	7
Mode - Verzorging-voeding	79	1.287	1.366
Nijverheid	2.414	53	2.467
TOTAAL	7.412	5.513	12.925

Bron: Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2003

3. Campagnes

In 1992 werd in België in een aantal pilotscholen door de VLOR-cel Diversificatie (VLOR staat voor Vlaamse Onderwijsraad) een actieonderzoek uitgevoerd naar belemmerende factoren voor niet-traditionele beroepskeuzes voor meisjes, Diversificatie van de studiekeuze van meisjes in het voltijds TSO en BSO. Na een onderzoek van de hindernissen die meisjes ondervonden, werden enkele acties ondernomen in proefscholen. De bedoeling van het project was een globale aanpak om meisjes te stimuleren om nijverheidstechnische richtingen te volgen in het TSO en BSO. Niet alleen het bevorderen van de studiekeuzeverruiming werd betracht. Er was ook begeleiding voor de meisjes in die richtingen, de opvolging van de latere doorstroming naar het hoger onderwijs of de arbeidsmarkt en een ondersteuning in de deelnemende scholen om de structuren van het project permanent in te bedden in de schoolstructuur. Het project was een succes: door inspanningen te leveren konden scholen een impuls geven aan studiekeuzeverruiming. Ook werd een reeks leermiddelen ontwikkeld om dat proces te ondersteunen.

In 1996 liep het project ten einde en werd niet meer verlengd. De verantwoordelijke minister oordeelde dat té weinig meisjes uit nijverheidstechnische richtingen een job vonden. Bovendien werd het als te eenzijdig beschouwd om meisjes naar jongensrichtingen te sturen. Ook een herwaardering en aanpassing van de typische meisjesrichtingen waren nodig. In de nieuwe beleidsverklaringen wordt daarom de studiekeuzeverruiming die de mannelijke keuzes tot norm verheft, veroordeeld. Men wil veeleer het keuzeprocess ondersteunen en bewuste keuzes stimuleren.

Andere initiatieven in Vlaanderen om van roldoorbreking een actueel thema te maken in het onderwijs waren de affichecampagne van de Staatssecretaris voor Maatschappelijke Emancipatie om studiekeuzeverruiming bij meisjes te bevorderen en de ontwikkeling van een aantal educatieve materialen. Een voorbeeld daarvan is de module Balans/Balance, die ontstaan is uit het project Diversificatie. In hoeverre men daar gebruik van maakt, is niet bekend. Nochtans biedt het opnemen van emancipatie in de eindtermen een kans om die materialen te gebruiken.

In 1989-1990 was er het project 'Integratie van de gelijke kansenproblematiek in de opleiding en bijscholing van leerkrachten', als onderdeel van het TENET-programma van de Europese Gemeenschap. TENET stond voor Teacher Education Network. Uit dat project, dat plaatsvond in 14 pilootscholen, bleek dat dergelijke training wel degelijk effect sorteert, maar toch vooral een werk van lange adem is.

4. Eindtermen

Emancipatie is opgenomen in de eindtermen en ontwikkelingsdoelen die in 1998 vastgelegd zijn voor het basisonderwijs en in 1997 voor de eerste twee jaar van het secundair onderwijs. Eindtermen zijn minimumdoelen die door de overheid noodzakelijk en bereikbaar worden geacht voor een bepaalde leerlingengroep in Vlaanderen. Ontwikkelingsdoelen zijn ook dergelijke minimumdoelen, maar dan specifiek voor het eerste leerjaar B en het beroepsvoorbereidend leerjaar van het secundair onderwijs. Omwille van de onderwijsvrijheid in ons land hebben scholen ten opzichte van die eindtermen en ontwikkelingsdoelen enkel een inspanningsverplichting en geen resultaatsverbintenis.

Alle eindtermen voor de verschillende vakken werden beoordeeld op hun rolbevestigend karakter en bovendien is roldoorbreking expliciet opgenomen in enkele vakoverschrijdende eindtermen. Zo zijn voor het lager onderwijs de emancipatorische doelstellingen opgenomen zowel in de eindtermen voor de vakken lichamelijke opvoeding of Frans, als in gebiedoverschrijdende eindtermen zoals sociale vaardigheden.

Inhoudelijk kunnen die emancipatorische doelstellingen opgedeeld worden in sociaal-economische en sociaal-culturele aspecten. Sociaal-economisch moet de leerling gestimuleerd worden om een positieve houding aan te nemen tegenover technologie en techniek en moet er een verruiming komen van de traditionele studie- en beroepsoriëntatie.

Sociaal-cultureel moet de leerling in staat zijn om de beperkingen van traditionele keuzes en werkverdeling in te zien en eventueel te doorbreken. Ook het respect hebben voor alle beroepen, samenlevingszin, het beschikken over sociale vaardigheden en weerbaarheid tonen tegen seksuele intimidatie behoren tot de emancipatiedoelstellingen. Er moet ook gewerkt worden aan het ontwikkelen van een toekomstperspectief met een evenwicht tussen beroep, zorg en sociale inzet.

5. Verschillende schoolresultaten

De laatste jaren is er ongerustheid gerezen over de verschillende prestaties en slaagkansen van jongens en meisjes. Vanaf het secundair onderwijs is dat duidelijk zichtbaar. Als teken aan de wand is er de schoolse vertraging. Schoolse vertraging is de vertraging die een leerling oploopt ten opzichte van de groep leerlingen van hetzelfde geboortjaar. Jongens beginnen het secundair onderwijs met een schoolse vertraging die groter is dan die van meisjes en die vertraging neemt gedurende zes jaar alleen maar toe. In het zesde jaar secundair hebben 44,7% jongens schoolachterstand tegenover 30,6% meisjes. Voor die verschillen tussen de twee geslachten zijn nog geen vaststaande verklaringen gevonden. In andere landen komt men tot gelijkaardige conclusies.

In bovenstaande tabellen worden iedere keer ook de cijfers voor het buitengewoon onderwijs gegeven. Zowel in het buitengewoon lager onderwijs als in het buitengewoon secundair onderwijs is het aantal jongens een derde groter dan het aantal meisjes. In het buitengewoon kleuteronderwijs zijn er zelfs maar half zoveel meisjes als jongens. Die trend bestaat al decennia. Aangezien ook hiervoor nog geen verklaring gevonden is, kan niet met zekerheid gezegd worden of dit gegeven aansluit bij de verschillende prestaties van jongens en meisjes.

6. Personeel

De laatste decennia stelt men een feminisering vast van de Vlaamse leerkrachten die het sterkst is in het basisonderwijs. Het aantal vrouwen is zelfs gestegen tegenover het schooljaar 99-00.

Tabel 5

BESTUURS- EN ONDERWIJZEND PERSONEEL, AANTAL FULLTIME-EQUIVALENTEN, JANUARI 2003

Gewoon basisonderwijs	Mannen	Vrouwen	Totaal
Aantal	9.301	37.690	46.991
Percentage	20%	80%	100%
Gewoon secundair onderwijs			
Aantal	24.512	30.331	54.843
Percentage	45%	55%	100%

Bron: Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2003.

De aanwezigheid van vrouwen in leidinggevende en bestuursfuncties in het onderwijs is daarentegen ondermaats, net als op het niveau van advies- en besluitvormingsorganen. In de Vlaamse Onderwijsraad bijvoorbeeld, die sinds 1991 de Vlaamse minister van Onderwijs adviseert, zijn er pas sinds 1996 25% vrouwen in de raden en afdelingen. In het lager onderwijs en het secundair onderwijs zijn er bedroevend weinig vrouwen in bestuursfuncties.

Tabel 6:

BESTUURSPERONEEL NAAR GESLACHT, JANUARI 2000

	Mannen	Vrouwen
Kleuter onderwijs	11	133
Lager onderwijs	1437	656
Secundair onderwijs	1722	474

Bron: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, Afdeling Begroting en Gegevensbeheer.

Mannen en vrouwen geven dus niet in dezelfde mate gestalte aan het onderwijsbeleid in Vlaanderen. In 1997 werd daarrond een brochure opgesteld om schoolbesturen en inrichtende machten te stimuleren positieve acties te ondernemen. Verregaande inmenging wordt geschuwd vanwege de vrijheid die de inrichtende machten genieten inzake benoemingen. De adviesorganen daarentegen zijn onderworpen aan een decreet uit 1997 voor evenredige vertegenwoordiging van mannen en vrouwen. Hoogstens een derde van de leden mag van hetzelfde geslacht zijn. Bij elke nieuwe benoeming wordt daarmee rekening gehouden.

Een onderzoek uitgevoerd door Glorieux en Elchardus belicht de oorzaken van de vrouwelijke ondervertegenwoordiging in de schoolbesturen dat vooral in het lager en secundair onderwijs voelbaar is. Zij benadrukken onder meer dat uit Nederlands onderzoek is gebleken dat dit onevenwicht niet te wijten is aan een gebrek aan ambitie vanwege de vrouwelijke personeelsleden. Wat in de toekomst verder onderzocht zal moeten worden zijn de gevolgen van een directiefunctie op het privéleven. Vele leerkrachten werken deeltijds om werk en gezin beter te kunnen combineren. Een gedeelde directiefunctie zou een oplossing kunnen zijn voor het wegwerken van de ondervertegenwoordiging van vrouwen in directiefuncties. Verder wijzen de onderzoekers op de aard van de selectieprocedures. Leiderschap wordt nog te vaak gezien als een mannelijke eigenschap waardoor vrouwelijke kandidaten nog al te vaak af te rekenen krijgen met vooroordelen.

7. Besluit

Hoewel meisjes en jongens kwantitatief evenredig vertegenwoordigd zijn, zijn er vooral in het secundair onderwijs nog altijd kwalitatieve ongelijkheden. Aan de andere kant presteren meisjes ook in Vlaanderen beter dan jongens. De feminisering van de leerkrachten heeft geen equivalent op het niveau van de bestuursfuncties.

8. Literatuur

- Cel Diversificatie. Meer evenwicht in de leiding, ook goed voor onderwijs. Feiten en cijfers over mannen en vrouwen in selectie- en bevorderingsambten van het gewoon secundair onderwijs. Brochure uitgegeven door de Vlor, Brussel, 1997.
- De Ketelaere An en Vandenberghe R. Diversificatie van studierichtingen voor meisjes in het Technisch en Beroepssecundair onderwijs. Kabinet van de Staatssecretaris voor Maatschappelijke Emancipatie, Brussel, 1991.
- Desmet-Goethals J. Pilootproject diversificatie van de studiekeuze van meisjes in het technisch en beroepssecundair onderwijs. Vlor, Brussel, 1993.
- Dunon R. Eindtermen als hefboomen voor emancipatie van jongens en meisjes. Welwijs, jaargang 9 nr. 2, 1998.
- Elchardus, M., Derks, A. en Vermeersch H. Gender en schools presteren. Een multilevel-analyse naar de oorzaken van de grotere schoolachterstand van jongens in het Vlaams secundair onderwijs. TOR-VUB. Brussel, 2001. Elchardus, M., Glorieux, I. en Siongers, J. De gevolgen van de feminisering van het leerkrachtenberoep in het secundair onderwijs: een empirische analyse. TOR-VUB, Brussel, 2002.
- Hermans, D.J., Opdenakker, M.-C., Van de gaer E. en Van Damme, J. Ongelijke kansen in het secundair onderwijs in Vlaanderen. Een longitudinale analyse van de interactie-effecten van geslacht, etniciteit en socio-economische status op de bereikte onderwijspositie. LOA-rapport nr. 7, Brussel, 2003.

- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs, schooljaar 2002-2003. Departement Onderwijs, Brussel, 2003.
- Nicaise, I., Groenez, S. en Van den Brande, I. Cijferboek sociale ongelijkheid in het Vlaamse onderwijs. Een verkennend onderzoek op de Panelstudie van Belgische huishoudens. LOA-rapport nr. 10, Brussel, 2003.
- Scheys M. Meisjes en vrouwen in het onderwijs, een overzicht met enkele kanttekeningen. Welwijs, jaargang 5 nr.2, 1994.
- Scheys M. en De Bleeckere N. Omdat verschillen vaak het verschil maken. Het gelijke kansenbeleid in het departement onderwijs. Welwijs, jaargang 10 nr. 1, 1999.
- Steunpunt Women's Studies. Kansenongelijkheid in het onderwijs, een kritische kijk vanuit vrouwenstudies. UIA, Antwerpen, 1993.
- TENET. Integratie van de gelijke kansenproblematiek in de opleiding en de bijscholing van leerkrachten: actie-onderzoeksproject van de Europese Gemeenschap. Brussel, 1990.
- Van de gaer, E., Van Damme, J. en De Munter, A. Het verschil in schools presteren tussen jongens en meisjes: eindrapport van het K.U.Leuven-luik. Leuven, 2002. Van De Velde V., Het Peking Actieplatform: een stand van zaken op het vlak van onderwijs. Welwijs, jaargang 11, nr. 4, 2000.

Samenstelling: Joyca Leplae
Update 2004: Annemie Vanthienen